

СЛАВКО ГОРДИЋ

КЊИЖЕВНОКРИТИЧКА РАЗГЛЕДНИЦА ИЗ БИЛЕЋЕ

Верујем да је готово излишно подсећање да је и пре прошлогодишњег Округлог стола о делу Мира Вуксановића, уприличеног у Билећи, о нашем угледном ствараоцу, овенчаном најпрестижнијим наградама и признањима, размишљао, писао и беседио изузетно велик број наших научника, критичара и књижевних стваралаца, од академикâ Милке Ивић и Матије Бећковића до најмлађих а несумњиво даровитих посленика наше науке и критике, попут Саше Шмуље, Луке Баља и Драгана Бабића. Из неколико десетина мени знаних ранијих одјека на Вуксановићев импресиван и толико самосвојан епски и поетски свет и говор, издвајам за ову прилику само неколико Милкиних и Матијиних речи. Она каже: „Доиста невероватна та *Семољ гора*, документ за културну историју, и ризница за науку, и бисер у књижевном стварању, и оно најважније – посласаница за душу.” Тако Милка. А по Матији, *Семољ гора* је „велелепна књига”, која „спада у најоригиналније речнике” и представља „у ствари Мирославов ковчег у коме су се спасиле само речи, а речи су и биле најбоља вредност овога света и Семољ горе. То су речи које више не живе у народу него народ живи у речима које су га надживеле.”

Пре него што у кратким цртама, безмало телеграфски, представим тринаест критичко-интерпретативних прилога из двотомног зборника радова *Књижевно дело Мира Вуксановића*, у којем и сам лауреат Награде „Светозар Ћоровић” објављује два ефектно срезана једнореченичка записа, „Билећку реченицу” и „Билећку захвалницу”, чији синтаксички артизам напомиње стилско умеће Мирослава Крлеже из *Засијава* и Бране Шћепановића из *Устија њуних земље*, пре, дакле, своје главне задаће исписујем, ево, и своју

малу али срдачну захвалницу издавачу овог зборника, директорки „Академске књиге” Бори Бабић, из Новог Сада, која је у овом општем невремену-по-књигу (с обе стране Дрине) смогла побуда, начина и снаге да објави наш зборник у две књиге, као што је и пре коју годину штампала Вуксановићев *Силазак у реч* и једну критичко-есејистичку књигу о његовој *Семољ земљи*. Узгред речено, а нимало случајно, ето како се и Невесиње, родно место Боре Бабић, на најлепши начин удева у наше билећке реченице о Светозару Ђоровићу и Миру Вуксановићу.

„Бег у искон”, тако је насловљен запис о *Точилу* из пера у међувремену преминулог Светозара Кољевића, запис и потресно озбиљан и хуморан, у коме велики зналац ситуира Вуксановићев роман у *33 реченице* у контекст светске књижевности од Вергилија до Елиота и наше, српске, у којој су Настасијевић и Бећковић најближи Мирови поетички сродници. Свагда духовит, овде ми је Кољевић најближи и најдражи кад, дирнут, бележи коментар једне Вуксановићеве реченице: „Колико ли је само вечне људске чежње за оностраним, као и локалног поноса и образа, стало у ту реченицу?”

О истом роману пише и Јован Делић. У његовом малом огледу „Точило испод Семољ горе” прецизно је контекстуализован Вуксановићев роман како у окружју ауторовог опуса тако и у координатама наше уметности и књижевности, у којој, макар и не била ретка фасцинација каменом, Вуксановић бива „први српски писац који је написао роман о камену”. Из пажљиве анализе свих елемената структуре, од јунака, амбијента и „историјских и културно-историјских реминисценција” до указивања на различите смерове ауторових истраживања у језику, издвајам из овог последњег сегмента као посебно значајно опажање о „испитивању моћи синтаксе”, важно колико и „враћање у живот заборављене лексике”.

Оба тумача, и Кољевић и Делић, имају у зборнику још по један прилог. Конципирајући свој рад као подстицајан увод у расправу на поменутом Округлом столу, Делић указује на богату критичко-медијску рецепцију Вуксановићевог дела, на понеки превид критике, на кључна сродства Вуксановићевог стваралаштва, установљена на раздаљини од Вука до Павића, те на тематско-поетичку самосвојност семољске трилогије, у којој је главни „пишчев циљ” (и неспоран досег) „употребити архајско на модеран начин; увезати некадашње и садашње”, при чему је ствараоцу „завичај архетип, баш као и дјетињство које је везано за завичај”. Кољевић пак у есеју о *Бихтољу*, Вуксановићевој „поратној путописној приповести” из 2013, акцентује, између осталог, како се „насупротив језику лажи којим се говори на разним странама” ова историјска разгледница обраћа смирено и истинољубиво „не само својим него и другим

временима и просторима”, утолико пре што је уоквирују један пролошки и један епилошки исказ Владимира Ђоровића и Иве Андрића.

После Кољевића, у нашем зборнику су дошла до речи још два гласовита наша научника, Предраг Пипер и Александар Лома. Разграничавајући домене научне лингвистике од тзв. фолк-лингвистике, Пипер у огледу „О поетској филологији Мира Вуксановића” препознаје и тумачи у најновијој књизи нашег писца (*Силазак у реч*, 2015) исказе који могу бити и „сведочанство о неким суштинским својствима језика” и путоказ за поимање ауторове иманентне поетике. Док нам Пипер предочава уистину „широк круг филолошких тема” Мира Вуксановића, третираних у поменутој али и у другим његовим књигама, где је писац „помно загледан у завичајни говор као један од јаких извора живе воде српског језика”, дотле нас Лома у расправи „Семољ – име” напросто фасцинира мноштвом тумачења коренске морфеме у Вуксановићевој кључној речи. Полиглот и ерудита, Лома показује и изузетан слух за чудо језика и уметност речи, посебно закључном тврдњом како „књижевном доживљају Семоља тај још увек неразгнута вео тајновитости даје додатну чар”.

Како ме расположива минутажа сили на неумољиву концизност, само ћу по једну реченицу посветити извештајима Марка Недића, Славка Гордића, Ненада Станојевића и Миће Цвијетића. Недић у енциклопедијски поузданој и егзактној одредници с насловом „Семољска трилогија Мира Вуксановића” сумира општеприхваћене и сопствене увиде о инвентивности, необичности и високој књижевној вредности поменуте трилогије, посебно наглашавајући Вуксановићеву неконвенционалност „литерарне обраде једног новог и веома инспиративног социокултурног простора”, као и срећну стваралачку спрегу богате вуковске језичке традиције са „неопходним осећањем нашег књижевног времена”. Гордић у подужем огледу „Приповетке Мира Вуксановића” настоји пак да неколиким новелистичким збиркама овог писца омогући излазак из сенке гласовите трилогије, инсистирајући на опчињености детињством, завичајем и завичајним говором којим *Горске очи* најављују главне путеве, коте и висове Вуксановићевог опуса, те на *Поврајску у Раванџрад* као промишљеном и надахнутом урбано-панонском контрапункту семољском свету и говору, па на контрастном међуодносу и двеју завичајних књига, бритког (антидукљанског) ангажмана збирке *Ошћесуду* и тихе носталгије *Чийања ѿаванице*. Предмет Станојевићевог инересовања је Вуксановићев *Даноноћник*, књига дневничких забележака, изрека, песама у прози и сећања по моделу тока свести, аутопоетичких исказа и „есејчића” на различите теме, дакле меланж, писан, по ауторовим речима, „по ивици жанрова”, меланж

у коме млади критичар ипак проналази закономерне, лајтмотивске ауторове преокупације, попут доживљаја шуме и куће као светилишта, или пак у супротном знаку и кључу, виђења себе и других у суптилно критичком и аутоиронијском светлу. Мићо Цвијетић, опчињен „препознатљивим уметничким краснописом” нашег писца, који „лепо пише, а лепо и беседи”, поткрепљује своју тврдњу поетским, прозним и есејистичким примерима – стиховима из *Морачника* који звуче његошевски („Празна ријеч ко камен у воду / Њој је свуђе близу безданица”), похвалом речи у *Семољ зори* (где пишчев јунак „хвата лептирове од ријечи” пазећи да им крила не оштети, „да им се боје не оспу”) и неколиким исказима из „умивеног и биљурно накићеног записа” о сликару Драгану Стојкову.

У првој књизи нашег зборника читамо и три изразито теоријско-методолошки оријентисане интерпретације из пера Лидије Томић, Лидије Делић и Јелене Павловић. Првопоменућа ауторка у свом симболошком тумачењу повезује поетске романе *Кућни круж* и *Бихиоље*, од којих је први посвећен „не само кући, већ храму српског језика”, а други је „много више од путописа”, „књига истине и један вид литерарног водича кроз симболе рата”. Друга ауторка своју учену митографску интерпретацију Вуксановићевог *Немушићког језика* поентира завршним увидом, по коме је писац дао „нову кошуљицу једном од најпостојанијих и најуниверзалнијих архетипова”. Трећи прилог, с граничног простора лингвистике и књижевне науке, има за своју тему језичку структуру *Семољ земље*, док су му закључни налази у исти мах егзактни и поетични: „Показали смо да је сваки језички ниво активно укључен у формирање јединственог света Семољ планине. Читање и писање изједначено је са кретањем, роман је изједначен са планином.”

Ево нас на самом крају извештаја – пред нерешивим задатком: како у свега две-три реченице предочити садржину и значај друге књиге нашег зборника? Њен је аутор Драган Копривица, који је у минулим годинама посветио две књиге двома књигама семољске трилогије, а сад у трећој, на 140 страна, под насловом *Семољски рефрени – о роману „Семољ људи”*, пише о трећој. Пише понесено, игриво, скоковито, како о тематском тако и о жанровском, поетичком и формално-стилском обличју Вуксановићевог дела – дакле, понајпре о речима, које су Семољанима „празавичај, постојбина, мјесто поријекла и мјесто окупљања”, па о њиховим надимцима, оним од миља, оним пежоративним и оним у којима хипокористик има пежоративан призвук, те о врлинама и, чешће, манама и људским слабостима, па и ниским страстима овог људства и људства увек и свугде, да би замашан завршни сегмент књиге посветио семољском *Декамерону*, тј. оном скупу од 80, и више, новела доми-

нантно обележених еротским темама и мотивима. Критичару, дакако, није промакло ни Вуксановићево приповедање поетике, или „писање о писању”, тако да бисмо ову књигу, уз две претходне истог аутора, могли насловити, с нагласком на ширини и свеобухватности приступа, *Контишиненџи Вуксановић!*

Наравно, неко би други написао друкчију, па и веродостојнију разгледницу с прошлогодишњег билећког скупа. Ја тако и толико. Хвала вам на пажњи и стрпљењу!*

* Реч приликом представљања Зборника радова с Округлог стола, Билећа, 18. IX 2015. *Књижевно дело Мира Вуксановића I–II*, Академска књига, Нови Сад 2016, у Билећи, 24. септембра 2016. године.